

УДК 323.1:316.75(=1:497.6)"199/..."
930:316.75(:497.6)"199/..."
323.1::28(497.6)"199/..."
930:001.98(497.6)"199/..."

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2020.2.vas.209-232>

Оригинални научни рад

Примљен: 21. 1. 2020.

Прихваћен: 11. 5. 2020.

Драгиша Д. ВАСИЋ

Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци
dragisa.vasic@ff.unibl.org

Историја и национални идентитет у сарајевској магли: примјери политизације и митологизације бошњачког историјског наратива

АПСТРАКТ: У раду се разматрају новији драстични примјери политизације и митологизације бошњачке историографије и цјелокупног бошњачког историјског наратива: спорна преименовања улица и школа у Сарајеву, „Босанска долина пирамида“, предимензионисање ратних страдања и фестивал историје 2019. године. У позадини разматраних примјера разоткрива се идеологија и политика која тежи учвршћењу националног идентитета Бошњака и унитарној и централизованој Босни и Херцеговини, а ради остварења тих тежњи потенцира непријатељство према сусједима, нарочито према Србима.

Кључне ријечи: историја, политизација, митологизација, Сарајево, Босна и Херцеговина

Увод

Историја доприноси, између осталог, обликовању, учвршћењу и његовању националног идентитета. Увелико зато се у XIX вијеку позиционирала као незаобилазна научна дисциплина. Међутим, тешко да има митогенијег предмета научне обраде од нације.¹ Историчари

---

1 Милорад Екмечић, „Размишљања о методологији савремене историје“, *Историјски часопис*, књ. XLII–XLIII (1995–1996), 368.

вођени националним осјећањима и интересима неријетко напусте постулате науке потчињавајући је политици и идеологији.

Политизација и митологизација историје у наше вријеме посебно је изражена у историографијама и шире, у историјским наративима нација и држава неочврслог идентитета. У источној Европи упечатљив је примјер Украјине гдје заступници њеног националистичког наратива истичу посебност историје Украјинаца и њену супротстављеност историји Руса од времена Кијевске Русије до данас. У Врховној ради² 2015. године су усвојена четири закона о историјском сјећању којима су, између осталог, изједначени: нацизам и комунизам; одговорност за Други свјетски рат Трећег рајха и Совјетског Савеза; пијетет према ветеранима Црвене армије, жртвама нацизма, али и украјинским националистима из времена Другог свјетског рата. Ти националисти, предвођени Степаном Бандером, сарађивали су са њемачким окупатором, починили су масовне злочине над Пољацима, Јеврејима и др. У Кијеву, главном граду Украјине, Московска авенија је јула 2016. преименована у Авенију Степана Бандере.³ У Литванији, Летонији и Естонији се пренаглашава репресија совјетске власти. Тако је у Литванији, по законској регулативи из 90-их година, могуће скоро свако политички мотивисано убиство из времена Совјетског Савеза, без обзира на број жртава, оквалификовати као геноцид. Истовремено се занемарује колаборација припадника прибалтичких народа са Трећим рајхом и њихови злочини, укључујући и учешће у Холокаусту.⁴

На Балкану, истакао се псеудоисторијски наратив Македонаца са сврхом легитимисања идентитета нације и државе стијешњене између грчких, албанских и бугарских претензија. Промјене политике владе Македоније (од 2019. Сјеверне Македоније), као у Орвеловом

2 Врховна рада је назив за народну скупштину Украјине.

3 Loran Geslan, Sebastijan Gober, „Igra ogledala za lažne heroje u Ukrajini“, *Le Monde diplomatique*, u: *Nedeljnik*, br. 18, decembar 2016, 7; Nikolay Kuposov, *Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 200–202; Glen Diesen, Conor Keane, „The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building“, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 19, No. 3, 2017, 317, datum pristupa 3. 12. 2019, <http://dx.doi.org/10.1080/19448953.2017.1277087>; Tomasz Stryjek, „Rat za sjećanje u srednjoj i istočnoj Europi 2005–2010. Strategije politike Litve, Latvije, Estonije, Ukrajine, Poljske i Rusije“, *Zla prošlost. Suočavanje sa prošlošću koja opterećuje*, pr. Magdalena Najbar-Agičić, (Zagreb: Srednja Europa, 2018), 111–150.

4 Stryjek, „Rat za sjećanje“, 125.

роману 1984, повлачиле су и промјене наратива о историји и традицији (укључујући и заставу, име земље, наставне програме историје итд.).⁵ Као што су историјски наративи у поменутих републикама бившег Совјетског Савеза, у сврху јачања националног идентитета и државног суверенитета, увелико обиљежени русофобијом,⁶ на постјугословенском простору, из сличних разлога, уочљива карактеристика историјских наратива Хрвата, Бошњака, Црногораца и Албанаца је србофобија.

У Босни и Херцеговини доминирају три интерпретације њене историје – бошњачка, хрватска и српска, што је посљедица бурне историје и сложене етничке и уставне структуре те земље. Различите интерпретације су природне и могу се упоредити са представама једног брда: оно је једно, али се представе посматрача о њему из различитих перспектива разликују. Чак и посматрачи из исте перспективе могу брдо доживјети донекле другачије. Међутим, у БиХ многи умјесто брда виде пирамиду,⁷ или на брду античку Троју,⁸ или Мајку Божију.⁹ На дјелу су груби и бучни покушаји натурања својих представа историје БиХ другима, што заштрава међунационалне односе.

Српска, а поготово хрватска историографија у БиХ и цјелокупни њихови историјски наративи увелико су ослоњени на историографије и наративе у својим матицама. Од њих је у дејтонској БиХ по броју истраживача, студијских одсјека, института, научних скупова, монографских и периодичних издања, обимнија и продуктивнија бошњачка историографија. У процесу обликовања муслимана/

5 N. Proeva, „Savremeni makedonski mit kao odgovor na nacionalne mitove suseda: albanski panilirizam, bugarski pantrakizam i grčki panhelenizam“, *Zgodovinski časopis* 64, (Ljubljana), 2010, 176–219.

6 Diesen, „The Two-tiered Division“, 313–329.

7 Видјети одјељак овог рада: „Продаја магле“ у „Босанској долини пирамида“.

8 Мексички хотелијер Роберто Салинас Прајс је 80-их година лансирао теорију да античка Троја није била у Малој Азији већ на Балканском полуострву – на брду Габела код Чапљине (Херцеговина). Видјети: Roberto Salinas Prajs, *Homerova slepa publika. Esej o geografskim uslovima za mesto Ilij u Ilijadi*, (Београд: Rad TANJUG, 1985); Радивој Радић, *Срби пре Адама и после њега. Историја једне злоупотребе: Слово против „новоромантичара“*, (Београд: Стубови културе, 2005), 19–21.

9 Специфичан феномен у Херцеговини је „указање Мајке Божије“ на брду Црница у Међугорју 1981. године. Међугорје је, од тада, постало мјесто ходочашћа милиона римокатолика са свих страна свијета, иако је Римокатоличка црква резервисана према овој појави. У близини је јама Шурманци гдје су 1941. усташе извршиле стравичан масакр својих комшија из српског села Пребиловци.

Муслимана/Бошњака у засебну нацију,¹⁰ који је углавном довршаван у рату 1992–1995. године и после њега, научна и, много више, ваннаучна историографија играле су важне улоге. Стога су оне, као и цјелокупни муслимански/бошњачки историјски наратив маркантне појаве. Поједине аспекте политизације и митологизације бошњачког историјског наратива са различитих полазишта критиковали су Енвер Реџић,¹¹ Дубравко Ловреновић,¹² Хуснија Камберовић,¹³ Тарик Хаверић,¹⁴ Зоран Милутиновић¹⁵ и др. Селективност приступа тој теми у овом раду је условљена чињеницом да извођење заокруженог закључка захтијева много обимнију и комплекснију форму рада.

Брани ли Валтер Сарајево?

Један од упечатљивијих примјера политизације историје у Сарајеву је у медијима посљедњих година називан „Ђедо и Дедо“. Наиме, 25. новембар празнују углавном Бошњаци као Дан државности Босне и Херцеговине. Тога дана 1943. године, у циљу припреме Другог засједања Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ), одржано је у Мркоњић Граду Прво засједање Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Босне и Херцеговине (ЗАВНОБиХ). Оно је у оквиру друге Југославије дефинисало БиХ као федералну јединицу „која није ни српска, ни хрватска,

10 Комунистичко вођство је крајем седме и почетком осме деценије XX вијека, у оквиру политике децентрализације југословенске федерације, промовисало муслимане БиХ у нацију под именом Муслимани. Други бошњачки сабор у ратном Сарајеву 27. и 28. септембра 1993. применовао је Муслимане у Бошњаке.

11 Enver Redžić, *Sto godina muslimanske politike u tezama i kontroverzama istorijske nauke. Geneza ideje bosanske, bošnjačke nacije*, (Sarajevo: ANUBiH, Institut za istoriju u Sarajevu, 2000).

12 Dubravko Lovrenović, „O historiografiji iz Prokrustove postelje. Kako se i zašto kalli(o) bogumilski mit“, *Status*, br. 10, jesen 2006, 256–286; Dubravko Lovrenović, *Povijest est magistra vitae – o vladavini prostora nad vremenom*, (Sarajevo: Rebić, 2008); Dubravko Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, (Sarajevo, Zagreb: Dobra knjiga, Synopsis, 2012).

13 Husnija Kamberović, *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*, (Zagreb: Srednja Europa, 2012).

14 Tarik Haverić, *Kritika bosanskog uma. Ogled o jednom historijski fiksiranom mentalitetu*, (Sarajevo: ECLD, 2016).

15 Zoran Milutinović, *Bitka za prošlost. Ivo Andrić i bošnjački nacionalizam*, (Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2018).

ни муслиманска, него и српска и муслиманска и хрватска¹⁶ Предсједник те револуционарне скупштине био је љекар Војислав Кеџмановић Ђедо. У вријеме социјалистичке Југославије, једна улица у главном граду њене централне републике носила је Ђедино име. У постјугословенском Сарајеву Ђедо је избрисан из имена улице. Није сасвим јасно шта је властима засметало у његовој биографији: припадност партизанском покрету или српска народност или презиме Кеџмановић или све троје. Улица данас носи име Нусрета Шишића Деде. Иначе, Дедо се слави као „херој одбране Сарајева“ у рату 1992–1995, иако су га бошњачке власти хапсиле још у ратно вријеме под сумњом за злочине и друге незаконите радње.¹⁷ Преименовање улице предсједника ЗАВНОБиХ-а намеће питање искрености позивања у Сарајеву на ЗАВНОБиХ, антифашизам, ослободилачку борбу и равноправност народâ.

Да колаборација у Другом свјетском рату није у постјугословенском Сарајеву препрека за улазак у круг бошњачких националних великана свједоче улице и(ли) школе које носе имена: Алија Наметак, Енвер Чолаковић, Мухамед Хаџијахић, Хусеин ефендија Ђозо, Мустафа Бусулаџић... У књижевном и јавном животу Независне Државе Хрватске (НДХ) једну од најистакнутијих улога имао је Алија Наметак. Књижевник Енвер Чолаковић био је културни аташе посланства НДХ у Будимпешти. Мухамед Хаџијахић био је секретар Павелићевог повјереника у Сарајеву, а потом и секретар жупе Сана и Лука са сједиштем у Бањалуци. У биографији Хусеина ефендије Ђозе пише да је у Другом свјетском рату био имам у 13. СС дивизији „Ханџар“.¹⁸ Ђозо

16 „Rezolucija ZAVNOBiH-a“, *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. Dokumenti 1943–1944*, knjiga I, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1968), 73.

17 Ненад Кеџмановић, „О Ђеди и Деди“, 9. 12. 2015, datum pristupa 25. 4. 2019, <http://www.intermagazin.rs/o-djedi-i-dedi/>; M. Radević, „Dedo i(li) Dedo, ima li u Sarajevu mjesta za obojicu?“, 15. 6. 2019, datum pristupa 20. 12. 2019, <https://www.faktor.ba/vijest/dedo-ili-dedo-ima-li-u-sarajevu-mjesta-za-obojicu/40219>

18 По Ђози носи име основна школа у Горажду (некада се звала по Николи Тесли), а у том граду на Дрини одржава се и манифестација „Дани Хусеина еф. Ђозе“. (А. Р., „Dio roditelja ogorčen: Osnovna škola u Goraždu nosi ime po nacističkom SS oficiru“, 22. 10. 2013, datum pristupa 4. 5. 2019, <https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/10985/dio-roditelja-ogorchen-osnovna-skola-u-gorazdu-nosi-ime-po-nacistichkom-ss-oficiru.html>; Alen Bajramović, „Efendija Đozo podijelio Goraždane“, 23. 6. 2016, datum pristupa 4. 5. 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/efendija-dj-ozo-podijelio-gorazdane/27815150.html>). Сличан примјер постоји и у Србији, тачније у Новом Пазару, гдје је 2012. постављена спомен плоча Аћиф-ефендији Хаџиахметовићу, сараднику њемачког окупатора. („Aćif-efendija podelio Bošnja-

је у бошњачкој средини, баш као и Мустафа Бусулаџић, проглашаван ненадмашним муслиманским интелектуалцем.

Улица партизанских болничарки у Сарајеву преименована је у Улицу Мустафе Бусулаџића. Тај водећи припадник панисламистичке организације „Млади муслимани“ у Другом свјетском рату био је: стипендиста фашистичке владе у Риму, спикер радија у истом граду, сарадник прохитлеровски опредјељеног јерусалимског муфтије Емина ел Хусеинија, предавач имамима 13. СС дивизије у Губену (Њемачка). У оновременој штампи отворено је заговарао антисемитизам, антикомунизам, противљење еманципацији жена... У усташком листу *Освита* објавио је 1942. текст под насловом „Побједа сила тројног савеза је неумитна. Весели ме да су се Хрвати нашли у својој слободној и независној држави“.¹⁹ Писао је 1944. године, када је побједа над фашизмом била извјесна, да су Срби „сврстани у двије наоко опречне фронте“, тј. четнике и партизане, непријатељи муслимана и „да постоје дубоке психолошке разлике између човјека балканско-бизантијске оријентације и човјека који се обликовао у етичком кругу ислама (...). Овај потоњи тип човјека био је увијек носилац виших културних и ћудоредних вредноста, које су стварале атмосферу међувјерске подношљивости.“ Исте године за Јевреје је написао да су нестали „из чаршије, али је у чаршији остао жидовски дух шпекулације, подваљивања, набијања цијена, сакривања и гомилања робе, кријумчарења и лихварења“.²⁰ Непотребно је објашњавати гдје су нестале хиљаде Жидова, тј. Јевреја из Сарајева. Партизани су Мустафу Бусулаџића по ослобођењу највећег босанског града ухапсили, осудили на смрт и ликвидирали.

Након пада комунизма, на крају XX и почетку XXI вијека, у Сарајеву се ревидира оцјена Бусулаџића и „Младих муслимана“. Извориште тог ревизионизма је у Странци демократске акције (СДА), водећој политичкој снази Муслимана/Бошњака тог времена. Најистакнутија личност новије историје муслиманског/бошњачког народа Алија Изетбеговић и више његових сарадника у оснивању и вођењу СДА у младости су припадали „Младим муслиманима“.²¹

---

ke u Novom Pazaru“, 31. 1. 2014, datum pristupa 4. 5. 2019, <https://www.telegraf.rs/teme/acif-efendija>).

19 Nada Kisić Kolanović, *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941.–1945*, (Zagreb: Školska knjiga, 2009), 363.

20 Haverić, *Kritika bosanskog uma*, 80.

21 Husnija Kamberović, „Slučaj Mustafe Busuladžića – sa povijesne margine ka političkom centru“, *Na margini povijesti: zbornik radova*, ur. Amir Duranović, (Sara-

Иницијативу за преименовање основне школе „Добрашевићи“ у „Мустафа Бусулаџић“, поднијету од тамошње мјесне заједнице, а уз сагласност саме школе, прихватили су Опћина Нови Град и Кантон Сарајево (КС). Претходно су кантонални органи власти консултовали Институт за историју Сарајево (у међувремену је преименован у Институт за историју). Ова научна установа је 30. августа 2016. упутила акт премијеру КС Елмедину Конаковићу у којем се наводи да у промјени имена школе не види ништа спорно, да је Бусулаџић био „један од највећих бошњачких интелектуалаца“, да је страдао само зато што је био „идеолошки неистомишљеник“ нове власти, да га треба рехабилитовати, а „једини ‚гријех‘ Мустафе Бусулаџића био је његов рад на хрватском радију у Риму 1940.–1942. године“.²² Потписница акта Сенија Милишић, директорица Института за историју, била је активисткиња СДА и посланички кандидат на општим изборима у БиХ 2018. године. Скупштина КС, позивајући се на акт Института за историју, усвојила је 26. октобра 2016, уз противљење опозиције, одлуку о промјени имена школе. Расправе о имену настављене су и наредних година, а и амбасаде Израела и Сједињених Америчких Држава у Сарајеву тражиле су уклањање Бусулаџића из назива школе. Ни кантонална власт формирана после избора 2018. без учешћа СДА није преименовала школу у Добрашевићима.

По Хуснији Камберовићу, професору Одсјека за историју Филозофског факултета у Сарајеву, чији је положај директора Института за историју преузела С. Милишић, претварање у сервис СДА је „дефинитивно дискредитирало Институт као озбиљну научну установу“.²³ Његов колега на истом факултету, али на Одсјеку за књижевности народа БиХ, Ненад Величковић написао је да се у сали кантоналне скупштине десило „вјенчање науке и политике“.²⁴

Из кругова политичке моћи који своју идеологију укоријењују у панисламизму „Младих муслимана“, између осталих, стигла је под-

---

jevo: Udruženje za modernu historiju, 2018), 121–134; Edib Kadić, „Iz tajnih arhiva OZNA-e: Dosije Mustafa Busuladžić“, *Stav*, Sarajevo, 19. 3. 2018, datum pristupa 3. 5. 2019, <http://stav.ba/iz-tajnih-arhiva-ozna-e-dosje-mustafa-busuladzic/>

22 Видјети документе о промјени имена школе на: https://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/odluka_ulice_n_grad.pdf

23 Kamberović, „Slučaj Mustafe Busuladžića“, 127.

24 Nenad Veličković, *Akademsko šarlatanstvo. Nauka o književnosti i univerzitet u tranziciji – etnografski pristup*, (Sarajevo: Mas media, Beograd: Fabrika knjiga, 2019), 151–159.

ршка „епохалном открићу највећег комплекса пирамида на свијету“ код Високог, града надомак Сарајева.

„Продаја магле“ у „Босанској долини пирамида“

Семир Османагић, предузетник у металској индустрији Тексаса (САД), економиста и политиколог по образовању, громогласно је објавио 2005. године да је брдо Височица изнад Високог највећа и најстарија пирамида на свијету („Пирамида Сунца“). Касније је још четири брда у околини Високог прогласио за творевине „суперцивилизације“ из праисторијског доба.

Османагић је једну „пирамиду“ именовao по „босанском змају“, а цијели локалитет прозван је „Босанска долина пирамида“. У лого Фондације *Археолошки парк: Босанска пирамида Сунца*, основане 2005, укључена је и застава БиХ. За Османагића „Босна је извориште европске цивилизације и то је довољан разлог да Босанци буду поносни на своје наслеђе“. Апеловао је на уједињавање „скромних босанских потенцијала“.²⁵ На одзив је наишао углавном на бошњачкој страници босанскохерцеговачког троугла, јер су његове поруке у сагласју са идеологијом и политиком унитарне и централизоване БиХ у којој би Бошњаци као већина становништва имали превласт. Својеремено најистакнутији бошњачки политичари Сулејман Тихић и Харис Силајџић подржали су Османагићев пројекат. Ево неких наслова у медијима 2006–2008. године: „Предсједавајући Предсједништва Сулејман Тихић и дипломатски представници у БиХ данас у посјети Босанској долини пирамида“, „Семир Османагић код Хариса Силајџића“, „Силајџић и Ал-Фаисал у Босанској долини пирамида“ итд. Поглавар Исламске заједнице у БиХ реис-ул-улема Мустафа Церих је изјавио: „Истраживање у Босанској долини пирамида је прича о нама, прича о Босни и о атракцији која може привући стотине хиљада ако не и милиона људи који ће БиХ учинити туристичком земљом.“²⁶ Дакле,

25 Tera C. Pruitt, *Addressing Invented Heritage; the Case of the Bosnian Pyramids*, A Master's Thesis, University of Cambridge, 2007, datum pristupa 22. 12. 2019, https://www.academia.edu/197875/Addressing_Invented_Heritage_The_Case_of_the_Bosnian_Pyramids; Tera C. Pruitt, *Authority and the Production of Knowledge in Archeology*, Dissertation, University of Cambridge, 2011, 208, datum pristupa 25. 12. 2019, <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/24136533>

26 „Mustafa ef. Cerić posjetio Bosansku dolinu piramida“, *Klix*, 30. 7. 2007, datum pristupa 25. 4. 2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/mustafa-ef-ceric-posjetio-bosansku-dolinu-piramida/070730053>

„Босанска долина пирамида“ је представљена као историјски симбол и мјесто националног ходочашћа, али и као туристичка дестинација. Намеће се поређење са Међугорјем, мјестом ходочашћа милиона римокатолика и националним симболом Хрвата.

Османагићев перформанс, саздан од мистерије, авантуре, револуције, популизма и грандоманије, пласира се публици широм свијета путем интернета, телевизије и других медија, вјечито гладних сензација. Османагић наступа као икона поп-културе, опонашајући Спилберговог филмског јунака Индијану Џонса.

Надлежни органи власти су Фондацији Археолошки парк: Босанска пирамида Сунца издали све потребне дозволе за рад. Она до данас, по Османагићевим ријечима, истражује „најактивнију археолошку локацију на свијету“ и „заувијек мијења свјетску хисторију“. Фондација се финасира донацијама, приходима од десетина хиљада туриста који посјећују Високо сваке године, али и од новца пореских обвезника. Ангажовани су бројни волонтери на ископавању и другим пословима.²⁷

Када се „високи представник међународне заједнице“²⁸ у БиХ Кристијан Шварцшилинг (Њемачка) огласио у прилог Османагићевог пројекта, двадесетак домаћих стручњака (археолога, историчара, историчара умјетности, музеолога) марта 2007. затражило је од њега да „у контексту истраживања и заштите културне баштине БиХ примјењује критерије који важе у његовој земљи, Европској унији и читавом цивилизованом свијету и да води рачуна о релевантним чињеницама, а не да некритички пружа подршку авантуристичким и псеудонаучним подухватима“.²⁹ Многи угледни археолози изван БиХ, укључујући и предсједника Европског удружења археолога Ентонија Хардинга, оквалификовали су Османагићево „откриће“ као потпуно неутемељено и апсурдно, означивши његовог творца за псе-

27 „Semir Osmangić: Četranest godina prošlo je od otkrića piramida u Visokom“, 10. 4. 2019, datum pristupa 29. 12. 2019, <https://visoko.co.ba/semir-osmanagic-cetranest-godina-proslo-je-od-otkrice-piramida-u-visokom/>

28 Дејтонским миром, којим је 1995. окончан грађански рат у БиХ, предвиђена је Канцеларија високог представника међународне заједнице као врховни тумач мировног уговора и установа која се стара о његовом провођењу.

29 „Pismo bh naučnika upućeno visokom predstavniku preraslo u peticiju“, datum pristupa 4. 5. 2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/pismo-bh-naucnika-upuceno-visokom-predstavniku-preraslo-u-peticiju/070321083>

удоархеолога и преваранта. Исказали су забринутост због могућег уништавања стварног археолошког материјала у околини Високог.³⁰

Суочен са готово једнодушним одбацивањем у академској заједници, Османагић је поручио да није „заинтересован за признање научне елите“. „Алтернативна историја“, по њему, је „алтернатива ‚истинама‘ које се сервирају јавности од стране медија и елите које, иза сцене или отворено, владају свијетом од памтиввијека. На таквим, нетачним или непотпуним информацијама, засноване су историјске књиге којима су елите/олигархије манипулирале већином.“³¹ Дакле, Османагић заступа „алтернативну науку“, па и више и шире од тога. Посредством књига, предавања, интервјуа, филмова и др. „промовише систем поимања природе и друштва скрпљен од теорија завјере, мистерија, пирамида, пророчанства и пророка (Тарабићи, Нострадамус), масона и других организација елите, космичких путовања, вантјелесних путовања, НЛО, библијских кодова, тибетанске књиге мртвих и чега све не.“³² У нападној медијској промоцији карактеристичан је наслов једног интервјуа из 2018. године: „Семир Османагић – Ванземљаци су на врху пирамиде моћи и контролишу цео свет!“³³

Одвајкада, а посебно у савременом свијету брзих комуникација, било је присталица паранормалног и алтернативног. Али, за разлику од Прајсовог „открића Троје“ у Габели код Чапљине, Османагићево „откриће највећег комплекса пирамида на свијету“, двадесетак година послје, пало је у друштвено-политичко окружење иделано за „продају магле“. Османагић је искористио слабост и скрајнутост науке и академске заједнице у постратном Сарајеву и БиХ, као и потребу за историјским симболима младе бошњачке нације и државе са којом се она поистовјећује. Османагићев пројекат, вјешто пропа-

30 John Bohannon, „Mad about Pyramids“, *Science*, 2006, Vol. 313, 1718–1720, datum pristupa, 6. 11. 2017, <http://www.johnbohannon.org/NewFiles/bosnia.pdf>; Pruitt, *Addressing Invented Heritage*, 28; Pruitt, *Authority and the Production of Knowledge*, 169, 188.

31 Semir Osmanagić, *Alternativna historija*, datum pristupa 27. 11. 2019, <http://www.modre-knjige.si/images/Downloadi/Osmanagi%C4%8D/Osmanagi%C4%87%20-%20Alternativna%20povijest.pdf>

32 Драгиша Д. Васић, „Како разоткрити псеудоисторију?“, *Наука без граница*, 1: Изван оквира, међународни тематски зборник, (Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2018), 333.

33 „Semir Osmanagić – Vanzemaljci su na vrhu piramide moći i kontrolišu ceo svet“, datum pristupa 21. 11. 2019, <http://piramidasunca.ba/bs/google-zanimljivosti/item/13695-intervju-semir-osmanagi%C4%87-vanzemaljci-su-na-vrhu-piramide-mo%C4%87i-i-kontroli%C5%A1u-ceo-svet-2192018-1.html>

гиран у масмедијима, прихваћен је у великом дијелу бошњачке јавности. За политичке елите и локалну заједницу небитно је да ли су пирамиде стварне или измишљене: битно је да као „опипљив симбол“ служе националној идеологији и политици и да кроз туризам доносе новац.³⁴

Османагићевог шарлатанства нису поштеђени ни ученици, иако би се настава морала строго заснивати на резултатима науке. Ево дијела описа посјете „Босанској долини пирамида“ новембра 2016. ученика деветог разреда Основне школе „Муса Ђазим Ћатић“ из Сарајева: „Ученици су од трим-стазе изабрали да прођу најдужом и најзахтјевнијом стазом број 3 за медитацију, гдје су имали прву лекцију о техници медитирања, преко преласка Звоника и сусрета с пирамидом Хуесе, симболичком боја и геометријских облика, до садница воћки, спиралног ботаничког врта, двоструког лабиринта прочишћења и мегалитних, геопунктурних кругова.“³⁵ Османагићева фондација је, према њеним подацима, само од фебруара до јуна 2019. угостила ђаке и наставнике из 47 школа.³⁶ У школској 2018/19. донирала је за 150 основних и средњих школа пакете од по четири Османагићеве књиге. На сличан начин, двије године раније подијелила је 1.000 књига истог аутора. Према директору једне основне школе у Зеници, „босанске пирамиде“ су дио културне баштине БиХ и ученицима се представљају као „хисторијска знаменитост“.³⁷

„Босанска долина пирамида“ је свјетски познат псеудоархеолошки и псеудонаучни пројекат, али је у науци препозната и као комплексан друштвени феномен. Као таква била је предмет више истраживања. Друштвено значење „босанских пирамида“ јасно је освијетлио Данијел Џино, универзитетски професор у Аустралији, поријеклом из Сарајева.³⁸ На гласовитом Универзитету Кембриџ,

34 Pruitt, *Authority and the Production of Knowledge*, 169, 199.

35 „ОШ „Musa Ćazim Ćatić“ u posjeti bosanskoj dolini piramida“, 23. 11. 2016, datum pristupa 16. 5. 2019, <https://arhiva.vipromo.ba/os-musa-cazim-catic-posjeti-bosanskoj-dolini-piramida/>

36 Видјети: <http://piramidasunca.ba>; <https://visoko.co.ba>

37 Saša Buljević, „Kulturno blago, fenomen ili pseudonauka na policama školskih biblioteka“, 1. 7. 2019, datum pristupa 29. 12. 2019, <http://skolegijum.ba/tekst/index/1775/kulturno-bлаго-fenomen-ili-pseudonauka-na-policama-skolskih-biblioteka>

38 Данијел Џино, „Археологија и (де)конструкција босанског идентитета“ и „Псеудоархеологија и конструкција друштвене стварности у дејтонској Босни и Херцеговини“, *Боља прошлост. Измишљање традиције и нови идентитети*, (Београд: Еволута, 2018), 99–121.

Американка Тера Пруит је мастер рад, из 2007, у цјелости посветила овој теми, а потом већим дјелом и докторску дисертацију, одбрањену 2011. године. У међувремену, на Факултету политичких наука Универзитета у Сарајеву Семир Османагић је 2009. бранио докторску дисертацију о Мајама! Наредне године, Универзитет у Сарајеву, најстарија и највећа високошколска установа у БиХ, свечано га је промовисао у доктора социолошких наука!³⁹

Нажалост, није само Османагић сарајевско академско чудо. Голем допринос политизацији и митологизацији историје (и праисторије) БиХ дали су и поједини професори Универзитета у Сарајеву. Међу њима су се посебно истакли Енвер Имамовић, Мустафа Имамовић и Мухамед Филиповић. Енвер Имамовић, археолог и дугогодишњи професор на Одсјеку за историју Филозофског факултета, познат и као аутор ратних знамења Републике Босне и Херцеговине, у својим књигама има поднасловe попут: „Ното bosniacus (Босански пра-човјек)“,⁴⁰ „Рим напада Босну“, „Илири бране Босну“⁴¹ и сл.

Енвер Имамовић и Мустафа Имамовић су на прелому XX и XXI вијека били и аутори више издања уџбеника за основне и средње школе, што отвара питање размјера политизације и митологизације наставе историје у школама у којима је она за вријеме рата 1992–1995. године преименована у историју.⁴²

„Хисторија“ или виктимологија?

Најобимнија страдања становништва у БиХ била су у Другом свјетском рату. По уџбенику „хисторије“ за четврти разред гимназије, који је у употреби у школама од 2007. до данас, у НДХ се десио „четнички геноцид над Муслиманима“ док су истовремено трајали прогони „српског и јеврејског становништва“. Тим „прогонима“ и „истребљењу“ у уџбенику је посвећено осам редова, док је о партизанима, представљеним безгрешним, њиховој борби искључиво у БиХ, те о истовременој „изградњи босанскохерцеговачке државно-

39 „Promocija doktora“, 3. 6. 2010, datum pristupa 18. 8. 2017, http://unsa.ba/s/index.php?option=com_content&task=view&id=549&Itemid=334

40 Enver Imamović, *Porijeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*, (Sarajevo: Art 7, 1998), 6.

41 Enver Imamović, *Historija bosanske vojske*, (Sarajevo: Art 7, 1999), 19.

42 У језику којег Бошњаци називају босанским историја се не употребљава у значењу које има у хрватском језику (у којем се разликују историја и повијест), већ у значењу које има историја у српском језику.

сти“ писано на десет страница. Сличан је садржај и уџбеника за девети разред основне школе.⁴³

Уџбеници савремене историје су у Кантону Сарајево (КС) добили 2018. године опширну допуну.⁴⁴ Њоме и новим наставним програмима, а на основу законâ о основном и средњем образовању из јуна 2017, страдање Муслимана/Бошњака у рату 1992–1995. добило је приоритет у изучавању савременог доба.

У поменутих законима, које је усвојила Скупштина КС, налазе се идентични чланови: „Министар ће осигурати да наставни садржаји, односно тематске јединице које су посвећене изучавању злочина геноцида почињеног у Босни и Херцеговини, у временском периоду 1992–1995. година, тематске јединице посвећене опсади Сарајева, према пресудама надлежних судова, буду саставни обавезујући дио наставног плана и програма.“⁴⁵ Дакле, у КС у одређивање садржаја наставе историје укључени су политичари, односно посланици, и то исти они који су сарајевску школу назвали по Мустафи Бусулацићу. Њима као да није познато да историју пишу историчари, и то на основу што обимнијег спектра извора различите провенијенције, а у контексту ширих збивања, појава и процеса. Превидјели су да по пресудама „надлежних судова“ у Хагу просторни и временски оквир „злочина геноцида“ није БиХ 1992–1995. године, већ Сребреница јула 1995. Такође, свођење на „опсаду Сарајева“ сложених ратних дешавања у подијељеном главном граду БиХ је тенденциозно поједностављење.⁴⁶ Издвајање свега двије појаве из комплекса рата 1992–1995. и њихово изучавање само на основу судских пресуда је чита злоупотреба историје.

Допуну уџбеника „хисторије“ за девети разред основне школе и четврти разред гимназије, између осталог, карактеришу: по-

43 Izet Šabotić, Mirza Čehajić, *Historija. Udžbenik za deveti razred dvetogodišnje osnovne škole*, (Tuzla, Zenica: NAM, Vrijeme, 2012); Zijad Šehić, Aida Kovačević, Alma Leko, *Historija, istorija, povijest: udžbenik sa historijskom čitankom za četvrti razred gimnazije*, (Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2007)

44 *Nastavni materijali za izučavanje opsade Sarajeva i zločina genocida počinjenog u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo*, (Sarajevo: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2018).

45 „Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju“, *Službene novine Kantona Sarajevo*, br. 23, 15. 6. 2017, 35; „Zakon o srednjem obrazovanju“, *Službene novine Kantona Sarajevo*, br. 23, 15. 6. 2017, 7.

46 Miloš Ković, Draga Mastilović, „The Use and Abuse of History: Clio behind ICTY Bars“, *Српски историјски часопис* 1, 2018, 172–196.

ређење страдања Муслимана/Бошњака са Холокаустом; преувеличавање броја „својих“ жртава, уз прећуткивање жртава „других“; представљање „својих“ као апсолутног добра, а „других“ као апсолутног зла; прикривање појединих збивања и појава (увид у полазишта и перцепције других страна у ратном конфликту, негативне појаве на бошњачкој ратној страни, бошњачко-хрватски рат, међумуслимански сукоб у Цазинској крајини итд.). За ученике у КС који усвоје наставно градиво о рату 1992–1995. Срби су агресори, окупатори и зликовци упоредиви са нацистима, а Дејтонски мир, Република Српска и уставни поредак Босне и Херцеговине неправда за жртве рата коју треба исправити.⁴⁷

Ернест Ренан је 1882. године на Сорбони на чувеном предавању „Шта је нација?“ рекао: „Што се тиче националног памћења, туга је од веће вриједности него тријумф, јер она намеће дужност и захтијева заједнички напор.“⁴⁸ Више од вијек касније, недуго након слома комунизма у Европи, Ерик Хобсбаум, врсни познавалац феномена нације, запажа да је у посткомунистичком друштву национални идентитет „изнад свега средство за дефинисање заједнице недужних и идентификацију оних који су криви за „нашу“ невољу“.⁴⁹ У том погледу, геноцид у историјском наративу је изузетно „моћан алат у изградњи идентитета“ јер бетонира национално јединство, подижући непрелазан зид између „нас“ као жртава и „њих“ као злочинаца.⁵⁰

Тезу о геноциду као константи историје свог народа развио је Мустафа Имамовић, професор Правног факултета у Сарајеву, још 1991. у раду „Преглед историје геноцида над Муслиманима у југословенским земљама“, објављеном у *Гласнику Ријасета Исламске заједнице у СФРЈ* и прештампаном отада више пута.⁵¹ Удружење Муслимана за антигеноцидне активности издало је 1992. књигу под насловом *Економски геноцид над Муслиманима*, чији су аутори Мустафа Имамо-

47 Детаљније видјети у: Драгиша Д. Васић, „Настава историје или настава виктимологије и србофобије? О изучавању рата 1992–1995. године у школама Кантона Сарајево“, *Српски историјски часопис* II, 2019. (у штампи)

48 Ernest Renan, „Što je nacija?“, preveo Tvrtko Lovreković, *Pro Tempore*, god. IV, br. 4, 2007, 67.

49 Eric J. Hobsbawm, *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*, (Zagreb: Novi Liber, 1993), 189.

50 Diesen, „The Two-tiered“, 317; Edward S. Herman, David Peterson, *The Politics of Genocide*, (New York: Monthly Review Press, 2010); Mirjana Kasapović, „Povijest, povijesni revizionizam i politika povijesti“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2019, 951.

51 Mustafa Imamović, *Knjiga pamćenja*, (Sarajevo: University Press, 2013), 327–344.

вић, Кемал Хреља и Атиф Пуриватра.⁵² Бошњаци као жртве континуиране геноцидне политике сусједа постали су окосница историјског наратива те нације нарочито након масовног злочина у Сребреници јула 1995. Злочин су починили припадници оружаних снага Републике Српске, а Међународни кривични суд за бившу Југославију и Међународни суд правде оквалификовали су га геноцидом.⁵³ Професор социологије и политичар Адиб Ђозић на Универзитету у Тузли установио је предмет *социологија геноцида*. Он се 2017. године zaloжио за уврштење у универзитетске и средњошколске наставне планове предмета „наука о геноциду“.⁵⁴

Мустафа Имамовић у *Хисторији Бошњака* назива Његошев *Горски вијенац* „култном књигом геноцидног прогона Бошњака само зато што су муслимани“.⁵⁵ Борба за ослобођење Србије и Срба у XIX и почетком XX вијека је за њега геноцид над „Бошњацима“. Геноцид је, по М. Имамовићу, пратио и југословенско ослобођење и уједињење 1918. јер је све то „чињено систематски, са атавистичком повиком и намјером ‚освећивања Косова‘, а с циљем да се на примјеру Србије XIX стољећа из Босне ‚истријебе Турци‘ јер за њих нема друге него ‚убити и премлатити““.⁵⁶ По аутору, „Срби, Јевреји и Цигани“ у НДХ су били изложени „масовним прогонима“, „десетине хиљада“ их је страдало у „уштаким логорима“, што је за посљедицу имало „отпор српског народа у Босни и Херцеговини, који се често испољавао у геноцидним облицима“.⁵⁷ Над „Бошњацима“ су, пише М. Имамовић, најтежи злочин извршили и усташе и четници, па су они имали највеће жртве у Другом свјетском рату у Југославији. „У комунистичком режиму“, наставља он, „који се у свакодневној пракси често сводио на примитивни српско-црногорски хегемонизам и агресију, ћутке се прелазни-

52 Mustafa Imamović, Kemal Hrelja, Atif Purivatra, *Ekonomski genocid nad bosanskim Muslimanima*, (Sarajevo: MAG – Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti, 1992).

53 Ове пресуде хашких судова предмет су критика у стручној и широј јавности због: „девалвирања“ дефиниције геноцида, непоузданости броја жртава, неразлучивања жртава борби од жртава егзекуција, нерасвјетљености мотива и организације злочина и др.

54 Adib Dozić, „Nauka o genocidu u nastavnim programima – da ili ne“, *Godišnjak BZK Preporod*, (Sarajevo), 2017, 88.

55 Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, (Sarajevo: Bošnjačaka zajednica kulture Preporod, 1997), 293.

56 Исто, 490.

57 Исто, 534.

ло преко ове трагичне судбине Бошњака⁵⁸. У вријеме пропадања комунизма и Југославије, тврди М. Имамовић, „у Срба и Хрвата је дошло до нагле фашизације, што је био увод у нову бошњачку трагедију“. Он из перспективе постратног Сарајева средином посљедње деценије XX вијека пише: „Бошњаци су управо преживјели већ десети велики геноцид који је над њима извршен током посљедња три стољећа.“⁵⁹

Главне тезе књиге М. Имамовића, поред десет геноцида, јесу: досељавање „Бошњака“ у Босну за вријеме сеобе Словена; бошњачки карактер средњовјековне Босне; самосвојност Босне и под турском влашћу; досељавање православаца и римокатолика у Босну у XVIII и XIX вијеку и њихово прихватање српског, односно хрватског идентитета под утицајем пропаганде из сусједства.

Хисторија Бошњака М. Имамовића до данас је у четири штампана издања (прво 1997. године) постала најчитанија књига бошњачке историографије. Аутор је у интервјуу сарајевским *Данима* 2. марта 2001. казао да је она митологија: „Ако је моја књига заиста створила мит о Бошњацима, онда држим да ми је то велики комплимент. (...) Те традиционалне хисторије у српској и хрватској историографији могу се оспорити аргументима, али за аргументе нико не мари. На један такав мит можда је требало одговорити једном оваквом књигом. (...) Према томе, ја сам осјетио да је и Бошњацима, а и Босни, потребна једна таква интерпретација, један такав приступ историји. Отворено могу казати за *Хисторију Бошњака* да свако ко је прочита може сматрати да је то што пише истинито, а и не мора.“⁶⁰

Два бошњачка академика су критиковала синтезу М. Имамовића. За Енвера Реџића, историчара и своједобно комунистичког револуционара и политичара, „опасно је по народ ако мит геноцида постане значајка и рефлекс његове историјске свијести, јер се показало да мит историјске трагике спрјечава да рационално гледиште и однос дође до изражаја у начину живота и духовности народа“.⁶¹ Реџић је написао: „Историчар нема слободу есејисте да се субјективно поставља према предмету о коме пише и саопштава своје утиске и мишљење. Он је обавезан захтјевима историјске методологије“.⁶²

58 *Исто*, 537, 542, 549.

59 *Исто*, 571, 573.

60 Mustafa Imamović, „Šta hoće SDA: ummu muslimana ili modernu državu?!“, *Dani*, br. 195, (Sarajevo), 2. 3. 2001.

61 Redžić, *Sto godina muslimanske politike*, 38.

62 *Исто*, 46.

Филозоф и првобитно комунистички а онда националистички идеолог Мухамед Филиповић замјера М. Имамовићу што су му предмет књиге Бошњаци, а не Босна. За Филиповића не постоје одвојене историје Бошњака, Срба и Хрвата у Босни јер „хисторијски процес на овом тлу био је свагда јединствен“ и обухватао „све њене становнике“.⁶³ По Хуснији Камберовићу, једном од најистакнутијих савремених бошњачких историчара, М. Имамовић је „*Хисторијом Бошњака* најбоље показао свој смисао за научне синтезе“. Он има разумијевања за Имамовићеву тврдњу да је свака синтеза „на одређени начин полуистина“. За њега је М. Имамовић, поред Хамдије Крешевљаковића и Мухамеда Хаџијахића, био доајен муслиманске/бошњачке историографије, па жали што није примљен у Академију наука и умјетности БиХ.⁶⁴ Занемаривање научног критеријума у име националне идеологије и политике Хуснија Камберовић је демонстрирао и на фестивалу историје 2019.

Фестивал „хисторије/повијести“ и политике

Фестивал историје у Сарајеву је покренут 2017. године, по угледу на *Клиофест* у Хрватској. Тридесетогодишњица слома социјализма у Источној Европи, а посебно дешавања у Југославији у то вријеме, чинила су основу садржаја трећег *History Festa* од 28. маја до 2. јуна 2019. Организатори, предвођени Хуснијом Камберовићем, настојали су фестивалу 2019. дати босанскохерцеговачки карактер организовањем активности поред Сарајева и у Мостару, Коњицу и Бањалуци.

У официјелном програму трећег *History Festa* је као организатор наведено „Удружење за модерну историју / Удруга за модерну повијест“.⁶⁵ Дакле, историја и повијест без историје. У складу са

63 Muhamed Filipović, *Ko smo mi Bošnjaci? Ko smo mi Bošnjaci muslimanske vjere i šta mi želimo u našoj domovini Bosni i Hercegovini, u regiji s kojom smo svojim porijeklom i historijom povezani, i u Europi kojoj geopolitički i kulturno pripadamo?*, (Sarajevo: Prosperitet, 2007), 12.

64 Husnija Kamberović, „Mustafa Imamović, Knjige i zbivanja. Sarajevo: Magistrat, 2008, 746 str.“, *Prilozi*, br. 37, 2008, 253–254; „Profesor Mustafa Imamović – naučnik nepovnljivog smisla za sinteze“, 22. 2. 2019, datum pristupa 30. 12. 2019, <https://husnija-kamberovic788461939.wordpress.com/2019/01/23/mustafa-imamovic-naučnik-nepovnljivog-smisla-za-sinteze/> (3. 1. 2020)

65 Udruženje za modernu historiju / Udruga za modernu povijest, „History Fest Sarajevo“, datum pristupa 26. 5. 2019, https://issuu.com/umhis/docs/program_hfs_2019_bez_prepusta_2_

тим извршена је селекција учесника фестивала међу истакнутим актерима краја комунизма и Југославије. На фестивалу су наступили Раиф Диздаревић, Будимир Лончар, Милан Кучан и Стјепан Месић.⁶⁶ Примјетно је да међу важним свједоцима збивања од прије тридесетак година на фестивалу није било релевантних српских и црногорских политичара, иако научни приступ догађајима, појавама, процесима и идејама из прошлости подразумијева њихово сагледавање из различитих углова, те објективну критику мотива, ставова и дјеловања свих актера. У импресивном броју од преко 100 учесника *History Festa* изостанак научника из Српске и састав учесника из Србије (Латинка Перовић, Соња Бисерко, Миливој Бешлин, Дубравка Стојановић...) свједочи о политички мотиивисаној селекцији историчара, других научника и јавних личности.⁶⁷

Једини учесник за којег је резервисано учешће у чак пет различитих садржаја фестивала био је Миливој Бешлин, историчар и политичар (члан руководства Лиге социјалдемократа Војводине).⁶⁸ Он је само пет мјесеци прије *History Festa* написао за Републику Српску да је „звијер“ и „парадржавни ентитет настао на геноциду и најстрашњим злочинима у Европи после слома фашизма 1945.“ поредећи је са Трећим рајхом, Албанијом из времена Енвера Хоџе, Сјеверном Корејом... За тадашњег предсједавајућег Предсједништва

66 У програму фестивала као учесници су били најављени и Васил Тупурковски и Богић Богићевић.

67 Камберовић је накнадно написао да је на *History Fest* покушавао да доведе Борисава Јовића, некадашњег предсједника Предсједништва СФРЈ, као и да је позивао двојицу бањалучких историчара (Боро Бронза и Владан Вуклиш). Селекцију историчара из Србије покушао је да правда тврдњом да су за њих „отворена врата свих свјетских универзитета“. (Husnija Kamberović, „Historiografija, nacionalizam i politička manipulacija“, 18. 6. 2019, datum pristupa 29. 6. 2019, https://ba.boell.org/bs/2019/06/18/historiografija-nacionalizam-i-politicka-manipulacija?utm_source=website&utm_medium=twitter; Husnija Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici i politizacija historiografske scene u Bosni i Hercegovini“, *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi*, ur. Amir Duranović, (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2019), 159).

68 Хуснија Камберовић, Шербо Растодер, Петар Тодоров и Миливој Бешлин су у току фестивала 29. маја 2019. учествовали у ударној емисији „Одговорите људима“ јавног телевизијског сервиса Федерације БиХ. У емисији су коментарисали политичке догађаје тога дана на сјеверу Косова, изјаве предсједника Србије Вучића, потребу приступања НАТО-у и сл., остављајући гледаоце запитане о вези њихових излагања са историјском науком. (FTV, „Odgovorate ljudima“, 29. 5. 2019, datum pristupa 30. 6. 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=rzdKzWv29Y4&t=2190s>).

Босне и Херцеговине Милорада Додика написао је да је „криминални лакташки фирер“. Борбу српске стране у грађанском рату 1992–1995. у БиХ окарактерисао је фашистичком, жалио што су „западне метрополе“ дозволиле стварање Републике Српске, заложиио се за рушење Дејтонског споразума уз поруку „ентитет(и) мора(ју) умрети“. Бањалука, највећи град Српске, по Бешлиновом опису, без икакве аргументације и поређења са другим ратом захваћеним срединама, „од изразито мултиетничког града, трансформисао се у једнонационални, уз примену најзверскијих метода убистава, мучења и протеривања безмало свих несрба“.⁶⁹

У оквиру трећег *History Festa*, за модератора округлог стола о „хисторијском ревизионизму“ у Бањалуци одређен је управо Бешлин, иако је Камберовић у медијској најави поручио да давањем босанскохерцеговачког карактера фестивалу кроз реализовање програмских садржаја изван Сарајева организатор жели „ширити атмосферу дијалога, али отвореног и аргументованог дијалога“.⁷⁰ По завршетку активности написао је да се концепт фестивала заснива „на судјеловању хисторичара који критички промишљају прошлост и исказују спремност на аргументиран дијалог“.⁷¹ Карактер примитивне антисрпске политичке провокације гостовању *History Festa* у Бањалуци, поред ангажовања Бешлина за модератора округлог стола о „хисторијском ревизионизму“, дао је и сљедећи елемент: у програму фестивала избрисана је Република Српска из назива Народног позоришта, гдје је било предвиђено одржавање округлог стола и промоција књиге Ива Голдштајна. Такође, организатору је засметало име Петра Кочића у називу позоришне сцене, па је име славног књижевника и борца за слободу изостављено. У истом фестивалском програму простори у Сарајеву и Коњицу се називају пуним именима: Аула Бошњачког института, Гази Хусрев-бегова сала, Сала „Исмет Ризвић“, Бункер (Објекат D-0).⁷²

Студијски програм историје Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци упутио је протестно писмо релевантним установама, научној и широј јавности у којем је осудио злоупотребу

69 Milivoj Bešlin, „Sofijin izbor: dijete ili entitet“, 30. 12. 2018, datum pristupa 6. 6. 2019, https://avangarda.ba/post/type-1/712/Sofijin_izbor:_dijete_ili_entitet

70 S. Degirmendžić, „Kamberović: Želimo se suprotstaviti bujanju historijskog revizionizma“, 30. 5. 2019, datum pristupa 1. 6. 2019, <https://avaz.ba/vijesti/bih/488984/kamberovic-zelimo-se-suprotstaviti-bujanju-historijskog-revizionizma>

71 Kamberović, „Historiografija, nacionalizam i politička manipulacija“.

72 Udruženje ua nodernu historiju / Udruga za modernu povijest, „History Fest Sarajevo“.

историје у јавној установи која је један од симбола идентитета Бањалуке, Крајине и Српске. Протестовало је и више других институција и удружења. Управа Народног позоришта Републике Српске отказала је гостопримство, па су фестивалске активности одржане у једном бањалучком хотелу.

Камберовић је отказивање гостопримства у Народном позоришту Републике Српске у медијима коментарисао и изјавом: „Жао ми је што се Бањалука одриче Јасеновца“.⁷³ Наиме, у бројним медијским наступима у први план је истицао промоцију књиге о Јасеновцу загребачког историчара Ива Голдштајна. Књигу су, поред аутора представили Сеад Сердаревић и Горан Хутинец (оба из Загреба), уз модерацију Камберовића.

Дежурни браниоци идеологије и политике унитарне БиХ на осуду политизације науке одговорили су у медијима салвом увреда. По њима, поменуто протестно писмо је „огавни памфлет-напад“, а бањалучки историчари су „фашистоидни пропагатори, чувари наказног поретка на којем је настао контроверзни ентитет“. Камберовић, затечен *in flagranti*, бранио се замјеном теза: указивање бањалучких историчара на злоупотребу историје у политичке сврхе у његовој режији окарактерисао је политизацијом и „параисториографијом“, назвавши критичаре „етничким подузетницима“ и „квазисториичарима“.⁷⁴

Резиме

У разматраним примјерима уочљиво је настојање да се историјским, заправо псеудоисторијским наративом легитимише политика учвршћења идентитета Бошњака. У ту сврху се конструишу најневјероватнији митови („Босанска долина пирамида“, „хомо

73 „Kamberović: Promocija knjige o Jasenovcu u Banjaluci premeštena jer je navodno pukla cev u pozorištu“, 31. 5. 2019, datum pristupa 5. 6. 2019, <https://www.autonomija.info/kamberovic-promocija-knjige-o-jasenovcu-u-banjaluci-premestena-je-je-navodno-pukla-cev-u-pozoristu.html>

74 Slavo Kukić, „Banjalučko ideološko potkivanje historijske znanosti“, 5. 6. 2019, datum pristupa 5. 6. 2019, <https://inforadar.ba/slavo-kukic-banjalucko-ideolosko-potkivanje-historijske-znanosti/>; „Mijat Lakićević, Intervju Milivoj Bešlin: Istorijsku istinu ne bi trebalo da utvrđuje sud“, 13. 6. 2019, datum pristupa 17. 6. 2019, <http://www.novimagazin.rs/vesti/intervju-milivoj-beslin-istorijsku-istinu-ne-bi-trebalo-da-utvrđuje-sud>; Kamberović, „Historiografija, nacionalizam i politička manipulacija“; Kamberović, „Historičari kao nacionalni radnici“, 157–162.

bosniacus“ и сл.), величају колаборационисти из Другог свјетског рата и потенцира непријатељство према Хрватима и нарочито Србима. Заједничка патња и сјећање на њу уједињује нацију, чинећи непрелазан понор према злочинцима и у томе је сврха митоманије и мегаломаније у представљању страдања муслимана/Муслимана/Бошњака у прошлости. У *Хисторији Бошњака* Мустафа Имамовић пише о „десет великих геноцида“ које су починили сусједни народи, а највише Срби. И у новим законима о обрзовању, уџбеничким допунама и наставним програмима у Кантону Сарајево централно мјесто заузима „геноцид у Босни и Херцеговини“ у рату 1992–1995, који се пореди са Холокаустом. Идеологији и политици којој служи тај псеудоисторијски наратив смета Република Српска, књижевни великан и народни трибун Петар Кочић, као и историчари из Српске, Србије и шире који нису спремни да допринесу таквом наративу. Изгледа да је Карл Дојч био у праву када је парафразирајући Ернеста Ренана казао да су „нације заједнице које повезује заједничка крива слика о прошлости и мржња према сусједима“.

Sources and Literature

- Bešlin, Milivoj. „Sofijin izbor: dijete ili entitet“, 30. 12. 2018. Datum pristupa 6. 6. 2019. https://avangarda.ba/post/type-1/712/Sofijin_izbor:_dijete_ili_entitet
- Bohannon, John. „Mad about Pyramids“. *Science*, Vol. 313, 2006, 1718–1720. Datum pristupa 6. 11. 2017. <http://www.johnbohannon.org/NewFiles/bosnia.pdf> doi: 10.1126/science.313.5794.1718
- Diessen, Glenn, Keane, Conor. „The two-tiered division of Ukraine: historical narrativs in nation-building and region-building“. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 19, No. 3, 2017, 313–339. Datum pristupa 3. 12. 2019. <http://dx.doi.org/10.1080/19448953.2017.1277087>
- Džino, Danijel. „Arheologija i (de)konstrukcija bosanskog identiteta“, „Bosanske piramide‘: Pseudoarheologija i konstrukcija društvene stvarnosti u dejtonskoj Bosni i Hercegovini“. *Bolja prošlost. Izmišljanje tradicije i novi identiteti*. Beograd: Evoluta, 2018, 99–121. (cyrillic)
- Đozić, Adib. „Nauka o genocidu u nastavnim programima – da ili ne“. *Godišnjak BZK Preporod*, (Sarajevo), 2017, 77–96.
- Ekmečić, Milorad. „Razmišljanja o metodologiji savremene istorije“. *Istorijski časopis XLII–XLIII* (1995–1996), 331–371. (cyrillic)
- Filipović, Muhamed. *Ko smo mi Bošnjaci? Ko smo mi Bošnjaci muslimanske vjere i šta mi želimo u našoj domovini Bosni i Hercegovini, u regiji s kojom smo svojim porijeklom i historijom povezani, i u Europi kojoj geopolitički i kulturno pripadamo?* Sarajevo: Prosperitet, 2007.

- Haverić, Tarik. *Kritika bosanskog uma. Ogled o jednom historijski fiksiranom mentalitetu*. Sarajevo: ECLD, 2016.
- Herman, Edward S., David Peterson. *The Politics of Genocide*. New York: Monthly Review Press, 2010.
- Hobsbawm, Eric. J., *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi Liber, 1993.
- Imamović, Enver. *Porijeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Art 7, 1998.
- Imamović, Enver. *Historija bosanske vojske*. Sarajevo: Art 7, 1999.
- Kamberović, Husnija. *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.
- Kamberović, Husnija. „Slučaj Mustafe Busuladžića – sa povijesne margine ka politikantskom centru“. *Na margini povijesti: zbornik radova*, ur. Amir Duranović, 121–134. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2018. doi: 10.2139/ssrn.3405872
- Kamberović, Husnija. „Historičari kao nacionalni radnici i politizacija historiografske scene u Bosni i Hercegovini“. *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi*, ur. Amir Duranović, 149–170. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2019.
- Kasapović, Mirjana. „Povijest, povijesni revizionizam i politika povijesti“. *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2019, 939–960.
- Kisić Kolanović, Nada. *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941.–1945*. Zagreb: Školska knjiga, 2009.
- Kaposov, Nikolay. *Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. doi: 10.1111/1467-8675.12480
- Ković, Miloš, Draga Mastilović. „The Use and Abuse of History: Clio behind ICTY Bars“. *Srpski istorijski časopis* I, 2018, 172–196.
- *Nastavni materijali za izučavanje opsade Sarajeva i zločina genocida počinjenog u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo*. Sarajevo: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2018.
- Osmanagić, Semir. *Alternativna historija*. Datum pristupa 27. 11. 2019, <http://www.modre-knjige.si/images/Downloadi/Osmanagi%C4%8D/Osmanagi%C4%87%20-%20Alternativna%20povijest.pdf>
- Proeva, N. „Savremeni makedonski mit kao odgovor na nacionalne mitove suseda: albanski panilirizam, bugarski pantrakizam i grčki panhelenizam“. *Zgodovinski časopis* 64, 2010, 176–219.
- Pruitt, Tera C. *Addressing Invented Heritage; the Case of the Bosnian Pyramids*. A Master's Thesis. University of Cambridge, 2007. Datum pristupa 22. 12. 2019, https://www.academia.edu/197875/Addressing_Invented_Heritage_The_Case_of_the_Bosnian_Pyramids

- Pruitt, Tera C. *Authority and the Production of Knowledge in Archeology*. Dissertation. University of Cambridge, 2011. Datum pristupa 25. 12. 2019, <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/24136533>
- Redžić, Enver. *Sto godina muslimanske politike u tezama i kontroverzama istorijske nauke. Geneza ideje bosanske, bošnjačke nacije*. Sarajevo: ANUBiH, Institut za istoriju u Sarajevu, 2000.
- Renan, Ernest, „Što je nacija?“, preveo Tvrтко Lovreković. *Pro Tempore*, god. IV, br. 4, 2007, 61–67.
- Stryjek, Tomasz. „Rat za sjećanje u srednjoj i istočnoj Europi 2005–2010. Strategije politike Litve, Latvije, Estonije, Ukrajine, Poljske i Rusije“. *Zla prošlost. Suočavanje sa prošlošću koja opterećuje*, pr. Magdalena Najbar-Agičić, 111–150. Zagreb: Srednja Europa, 2018.
- Šabotić, Izet, Mirza Čehajić. *Historija. Udžbenik za deveti razred devetogodišnje osnovne škole*. Tuzla, Zenica: NAM, Vrijeme, 2012.
- Šehić, Zijad, Aida Kovačević, Alma Leko. *Historija, istorija, povijest: udžbenik sa historijskom čitankom za četvrti razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2007.
- Vasić, Dragiša D. „Kako razotkriti pseudoistoriju?“ *Nauka bez granica*, I: Izvan okvira, međunarodni tematski zbornik, 235–339. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini, 2018. (cyrillic)
- Vasić, Dragiša D. „Nastava historije ili nastava viktimologije i srbofobije? O izučavanju rata 1992–1995. godine u školama Kantona Sarajevo“. *Srpski istorijski časopis* II, 2019 (u štampi). (cyrillic)
- Veličković, Nenad. *Akademsko šarlatanstvo. Nauka o književnosti i univerzitet u tranziciji – etnografski pristup*. Sarajevo: Mas media, Beograd: Fabrika knjiga, 2019.
- *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. Dokumenti 1943–1944*, knjiga I. Sarajevo: Veselin Masleša, 1968.

Summary

Dragiša D. Vasić

History and Ethnic Identity in Sarajevo Fog: Examples of Politicizing and Mythologizing the Bosniak Historical Narrative

ABSTRACT: The paper examines recent drastic examples of politicization and mythologization of Bosniak historiography and the entire Bosniak historical narrative: the controversial renaming of streets and schools in Sarajevo, the 'Bosnian Valley of the Pyramids', exaggerating the number of war casualties, and the 2019 History Festival. The background of the examples discussed reveals an ideology and policy that seeks to consolidate the national identity of Bosniaks and aspires to establish a unitary and centralized Bosnia-Herzegovina, arousing hostility toward their neighbors, especially the Serbs.

KEY WORDS: History, Politicization, Mythologization, Sarajevo, Bosnia-Herzegovina

The examples discussed reveal the aspiration to use a historical or, in fact, a pseudo-historical narrative to legitimize the policy of consolidating the ethnic identity of the Bosniaks. For this purpose, the most incredible myths, such as 'the Bosnian valley of pyramids', 'Homo bosniacus' and so on, are generated, collaborationists from the World War II are glorified, and hostility toward the Croats, and especially the Serbs, is aroused. The common suffering and the memory of it unites the nation thus protecting war criminals, which is actually the purpose of mythomania and megalomania in representing the suffering of the Muslims/Bosniaks in the past. In his 'History of the Bosniaks', Mustafa Imamović mentions 'ten mass genocides' perpetrated by the neighboring nations, predominantly the Serbs. Even in new education laws, textbooks, and curricula in the Canton of Sarajevo the focal point is the 'genocide in Bosnia-Herzegovina' committed during the 1992–1995 conflict, which is even compared with the Holocaust. The ideology and politics served by such a pseudo-historical narrative are thwarted by the great Bosnian Serb writer and political activist Petar Kočić and historians from the Republika Srpska, Serbia, and the wider region, who are unwilling to contribute to the narrative. It seems that Karl Wolfgang Deutsch was right when he said, paraphrasing Ernest Renan, that a nation is a "group of people united by a mistaken view about the past and a hatred of their neighbors."